

ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи номзадии Ҳайдарова Бисаноат Умаровна дар мавзӯи “Анъанаҳои адабиёти классикии форсии тоҷикӣ дар осори Мирзо Шӯҳии Хучандӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик

Адабиёти форсии тоҷикӣ дар асри XVIII ҳам аз назари воқеаҳои сиёсӣ, ҳам аз назари таърих ва таҳаввулоти адабӣ як давраи хос маҳсуб мешавад, ки мавриди омӯзиши олимону муаррихон, адабиётшиносону забоншиносон қарор гирифтааст. Аммо ҳанӯз ҳам саҳифаҳои норавшан ва ноомӯхтае мавҷуданд, ки таҳқиқоти алоҳидаро нигаронанд. Чунон ки «Тазкирату-ш-шуаро»-и Абдуллоҳхочаи Абдӣ, «Маҷмӯату-ш-шуаро»-и Фазлии Намангонӣ, «Тухфату-л-аҳбоб фӣ тазкирати-л-асҳоб»-и Қорӣ Раҳматуллоҳи Возеҳ ва «Маҷлисафрӯз»-и Абдурраҳмонхочаи Носеҳ маълумот медиҳанд, дар асри XVIII дар Хучанд шбироне, аз қабили Шайдои Хучандӣ, Шукӯҳии Хучандӣ, Нозили Хучандӣ, Фозили Хучандӣ, Шӯҳии Хучандӣ, Дониши Хучандӣ, Кошифи Хучандӣ, Зинати Хучандӣ, Нузхати Хучандӣ, Шаҳдии Хучандӣ, Роиҷи Хучандӣ, Лисонии Хучандӣ, Маъюси Хучандӣ, Хотифи Хучандӣ, Равнақи Хучандӣ, Волии Хучандӣ ва дигарон зиндагӣ ва эҷод кардаанд.

Асри XVIII барои таърихи адабиёти форсии тоҷикӣ ҳамчун як қарни бисёр муҳим ва маҳсус маҳсуб меёбад, ки осори адибони ин давр дорои густариши мавзӯву мундариҷа, сабк ва хусусиятҳои хоси худ мебошад. Воқеаҳои даҳшатангез ва тақдирсози он давр, ки аз асри XVI оғоз ёфта буд, ду давлати бузурги феодали – Шайбониён ва Сафавиёнро ба вучуд овард. Ин ҳодисаҳо ба адабиёт таъсири ҳудро расонид, ки он дар навиштаҳои адибони асри XVIII равшан эҳсос мегардад. Дар ин ҷода баробари теъдоди зиёди суҳанварони гуногунпоя нақши суҳанвари мумтози ин аср Шӯҳии Хучандӣ низ калон аст.

Шӯҳии Хучандӣ низ аз қабили адибони соҳибқалам ва боистеъдодест, ки зиндагиву фаъолиятҳои ба ҳамин давраи на чандон мукамал омӯхташуда рост меояд. Омӯзиши осори Мирзо Шӯҳии Хучандӣ аз назари мавзӯву мундариҷа, сабку услуб ва падидаҳои ҳунари имкон фароҳам меоварад, ки на танҳо боз як нафар суҳанвар муаррифи гардад, балки барои мушаххас намудани равандҳои адабӣ, тамоюлҳо, падидаҳо ва дастовардҳои адибони Мовароуннаҳр тақони ҷиддие хоҳад буд. Ҳангоме ки ба сарчашмаҳо муроҷиат мешавад, маълум мешавад, ки муҳаққиқоне, монанди устод Садриддин Айнӣ, Е.Э. Бертелс, И.С.Брагинский, Абдулғанӣ Мирзоев, Носирҷон Маъсумӣ, Холиқ Мирзозода, Расул Ҳодизода, Садрӣ Саъдиев, Усмон Каримов, Субҳон Амиркулов, Эргашалӣ Шодиев, Саидумар Султон, Абдуманнон Насриддинов қорҳои муҳимро анҷом додаанд.

Олимони варзида Расул Ҳодизода, Усмон Каримов, Садрӣ Саъдиев дар таҳқиқи адабиёти асри XVIII таҳти истилоҳи “адабиёти

пешқадам” ба осори суханвароне монанди Мирзо Содики Муншӣ, Носеҳи Хатлонӣ, Чунайдуллоҳи Ҳозик, Мирзо Атои Бухороӣ, Шавқии Каттакӯргонӣ, Маҳзуни Самарқандӣ, Фориғи Ҳисорӣ баҳогузорӣ кардаанд, ки Шӯҳӣ низ дар ин радиф мебошад.

Дар муаррифии зиндагӣ ва осори Шӯҳии Хучандӣ муҳаққиқоне, чун Эргашалӣ Шодиев “Тазкираи шоирони Хучанд”, Абдулманнони Насриддин, Турсун Неъматзода, Усмон Каримов ва Камол Ёқубов саҳми арзандае гузоштаанд. Интишори мунтахаби ғазалиёти Шӯҳии Хучандӣ аз ҷониби адабиётшинос Баҳром Раҳматов бо сарсухани пурмухтаво саҳифаи тозаеро дар шинохти Мирзо Шӯҳии Хучандӣ ва осори ӯ боз кард. Бо вучуди ин, бисёр масъалаҳои марбут ба рӯзгору осор, мухтаво, мухтассоти сабкӣ, арзишҳои бадеии ғазалиёти шоир, масъалаҳои матншиносии ғазалиёт ва таъсирпазирии ӯ аз шоирони пешин ва дигар масъалаҳои марбут ба осори Мирзо Шӯҳии Хучандӣ ханӯз таҳқиқ нашудаанд, ки мавриди гуфтугӯи диссертатсияи ҳозир мебошад.

Мақсади асосии таълифи диссертатсияи мазкур таҳқиқу баррасии осори Мирзо Шӯҳии Хучандӣ ва таъйини ҷойгоҳи ӯ дар адабиёти асри XVIII ва баъзе масъалаҳои поэтикаи ашъори шоир мебошад. Бо ба назар гирифтани масъалаҳои ёдшуда, таҳқиқу баррасии ашъори баҷомондаи шоир аз муҳимтарин аҳдофи рисола аст. Бинобар ҳамин, муаллифи рисола омӯзиш ва пажӯҳиши масъалаҳои зеринро зарур донистааст:

- омӯзиши вазъи сиёсӣ, иҷтимоӣ, баррасии муҳити адабии асри XVIII ва инъикоси ҳодисаҳои ин давр дар адабиёт;
- барқарор ва баррасии ҳаёт ва фаъолияти Мирзо Шӯҳии Хучандӣ, муайян намудани вазъи зиндагӣ ва аҳволи шоир, мақому мартаба ва дараҷаи шоирии ӯ, муайян намудани афкори иҷтимоии шоир ва муносибати вай бо замон, дар ин замина таҳқиқи муҳити адабӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоӣ;
- баррасии масоили матншиносии девони Мирзо Шӯҳии Хучандӣ;
- таҳқиқи осори шоир аз назари мавзӯёву мундариҷа ва дар заминаи он муайян намудани назари суханвар нисбат ба зиндагӣ, инсон, ирфон ва адабиёт;
- омӯзиши осори шоир аз назари сабку услуби бадеӣ, забон, шеваи баён, таъсири осори адибони классикӣ ва монанди инҳо. Рушди анвои шеър дар доираи адабии давр;
- муайян намудани хунари шоирии Мирзо Шӯҳии Хучандӣ дар заминаи омӯзиши ашъори шоир, санъатҳои бадеӣ ва авзони шеъри шоир.

Дар рисола мероси адабии шоири асри XVIII Мирзо Шӯҳии Хучандӣ дар ривоҷи адабиёти форсии тоҷикӣ дар ин давра нишон дода шудааст. Сабку услуб ва хунари шоирии Мирзо Шӯҳии Хучандӣ бар мабнои ғазалиёти шоир таҳқиқу баррасӣ гардида, ҳамчунин вазну қофия, радиф ва санъатҳои бадеии ашъори ӯ муайян ва мушаххас карда шудааст, ки дар адабиётшиносии тоҷик бори аввал сурат мегирад. Дар бисёр ҳолатҳо ва нодурустиҳои ашъори шоир, ки дар таҳқиқоти пешин ба назар мерасид, баргараф карда шуданд. Теъдоди абёт, микдори

газалиёт ва дигар ашъори махфуз дар нусхаҳои девони шоир муайян карда шудааст, ки дар таҳқиқоти пешин вучуд надошт. Аҳамияти назариявии таҳқиқот аз он иборат аст, ки натиҷаҳои он ба хусусиятҳои бадеӣ ва сабки ашъори шоир ва масъалаҳои марбут ба рӯзгору осори боқимондаи он равшанӣ андохта, арзиши эҷодии ӯ ва мавқеи онро дар таърихи адабиёти форсии тоҷикӣ, бахусус дар асри XVIII муайян ва мушаххас менамояд.

Бори аввал дар адабиётшиносии тоҷик рӯзгор ва осори Мирзо Шӯҳии Хучандӣ аз назари сабку услуб ва ҳунари шоир бо назардошти манбаҳои нави илмиву таърихӣ ба риштаи таҳқиқ кашида шудааст.

Рисола метавонад ҳамчун маводи муътамад ва мустанад барои таҳияи осори илмӣ-таҳқиқотии марбут ба садаи XVIII ба қор равад. Гузашта аз ин, дар таълифи китобҳои таълимӣ, лексияҳои устодони донишгоҳ, омӯзишгоҳҳо ва мактабҳои миёнаву махсус судманд аст. Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки натиҷаҳои илмӣ ба даст омада метавонад, дар таълифи китобҳои дарсии мактабҳои олии риштаи адабиёт ва мактабҳои миёна, дастурҳои таълимӣ оид ба таърихи таҳаввули навҳои адабӣ, адабиёти форсии тоҷикӣ дар асри XVIII истифода гардад. Инчунин аз маводи рисола ҳангоми омодакунии курси лексияҳо аз адабиёти давраи мазкур ва гузаронидани семинару курсҳои махсус дар мавзӯҳои “Адабиёти тоҷик дар асри XVIII”, “Назарияи анвои адабӣ” дар факултетҳои забон ва адабиёти тоҷикии коллеҷҳо ва мактабҳои олии кишвар метавон истифода намуд.

Ба хотири боз ҳам тақвият ёфтани қорҳои минбаъдаи муаллиф чанд нуқтаро ба унвони пешниҳод таъкид менамоем, ки ба ҳеч ваҷҳ арзиши илмӣ диссертатсияро паст намекунад:

1. Қойи баҳс нест, ки Шӯҳии Хучандӣ на аз он шоирони маъруфе аст, ки ба воситаи ашъораш раванди адабиётро тағйир дода бошад ва ё аз шоирони бузурги таъсиргуздор махсуб ёбад, аммо мероси боқимонда аз ӯ метавонад вазъияти адабии замони муайянро то андозае ташхис намояд. Аз ин рӯ, хуб мешуд, агар муаллиф дар зербоби алоҳида аз назари ҷомеашиносии адабиёт, ки адабиётро ҳамчун захираи иттилооти арзишманди иҷтимоӣ, ҳамчун воситаи муассири таҳлили воқеияти иҷтимоӣ ва ҳамчун фазои фарҳангӣ барои таҷрибаҳои башардӯстона медонад, ба ин мавзӯъ таваҷҷуҳ менамуд.
2. Дар автореферати рисола ҷиҳатҳои хоси ҳунарии шеъри Мирзо Шӯҳии Хучандӣ, ки ашъори ӯро ҳамчун шоир аз шоирони пешин ва муосираш мутамоӣ намояд, равшан баррасӣ ва таҳлил нашудааст, ки ин масъалаи асосии мавзӯи рисола мебошад.

Диссертатсияи Ҳайдарова Бисаноат Умаровна дар мавзӯи “Анъанаҳои адабиёти классикии форсии тоҷикӣ дар осори Мирзо Шӯҳии Хучандӣ” таҳқиқоти анҷомёфтаи илмӣ буда, ба талаботи

Комиссияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон комилан ҷавобгӯ аст ва муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик мебошад.

Директори Институти илмҳои гуманитарии
ба номи академик Б.Искандарови Академияи
миллии илмҳои Тоҷикистон,
доктори илми филология

 Қаландариён Ҳоким Сафар

28.08.2021

Нишонӣ:

736000, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ВМКБ,
ш.Хоруғ, кӯчаи У.Холдоров 4.

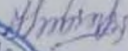
Почтаи электронӣ: hokim_k@mail.ru

Телефон: (+992) 93 489 26 26

Имзои Қаландариён Ҳ.С.-ро тасдиқ мекунам.

Сардори шӯбаи кадрҳои

Институти илмҳои гуманитарии

ба номи академик Б.Искандарови АМИТ Назаршоева Ч.Р.

